

ΕΙΔΩΛΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ: ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΝ ΓΟΡΓΙΑ¹

Στὸν εὐρύτερο τομέα τῆς ἐμπειρικῆς τεχνικῆς, ποὺ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὀνομάζεται κολακεία, κατατάσσονται τέσσερις κλάδοι: ρητορικὴ καὶ μαγειρικὴ, σοφιστικὴ καὶ κομμωτικὴ. Ἀνὰ δύο, οἱ πρῶτες μεριμνοῦν γιὰ τὴν ψυχὴ, ἐνῶ οἱ δεύτερες γιὰ τὸ σῶμα. Καὶ οἱ τέσσερις εἶναι τέχνες ψευδεπίγραφες, εἰδῶλα τῶν ἀληθινῶν τεχνῶν, οἱ ὁποῖες ταξινομοῦνται σὲ ἓνα δεύτερο τετράγωνο μὲ τὸ ἴδιο κριτήριον ταξινόμησης, μέρμινά γιὰ τὸ σῶμα καὶ μέρμινά γιὰ τὴν ψυχὴ: δικαιοσύνη καὶ ἰατρικὴ, νομοθετικὴ καὶ γυμναστικὴ. Τὰ δυὸ τετράγωνα διασυνδέονται μεταξὺ τους: ὅσον ἀφορᾷ στὸ σῶμα, τὰ εἰδῶλα, μαγειρικὴ καὶ κομμωτικὴ, ἀντιτίθενται στὶς ἀληθεῖς τέχνες τῆς ἰατρικῆς καὶ τῆς γυμναστικῆς, ἐνῶ, ὅσον ἀφορᾷ στὴν ψυχὴ, τὰ εἰδῶλα, ρητορικὴ καὶ σοφιστικὴ, ἀντιτίθενται στὶς ἀληθεῖς τέχνες τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς νομοθετικῆς, οἱ ὁποῖες φέρουν τὸ κοινὸ ὄνομα *πολιτική*². Ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ σοφιστικὴ χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα *πολιτικῆς μορίου εἰδῶλα*³.

Ἐξετάζοντας τὸν πλατωνικὸν *Γοργία* καὶ καταφεύγοντας, ὅποτε κάτι τέτοιο εἶναι ἀναγκαῖο, καὶ σὲ ἄλλα πλατωνικὰ ἔργα, μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ κατανοήσουμε τί συμβαίνει σὲ δυὸ «τόπους», στὰ δυὸ αὐτὰ κακόφημα στέκια, τὸ μαγειρεῖο καὶ τὸ κομμωτήριον, ἐκεῖ ὅπου συχνάζει ὁ ὑπόκοσμος, οἱ ρήτορες καὶ οἱ σοφιστές. Σὲ μία πρώτη ματιά, στὸν *Γοργία* εἶναι σαφές, ἀπὸ τὴ μία, ἡ καταδίκη τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς σοφιστικῆς καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ ὑπεράσπιση αὐτοῦ ποὺ ὁ Πλάτων ὀνομάζει «πολιτική». Πίσω ὅμως ἀπὸ τὴν ὁμολογημένη πλατωνικὴ πρόθεση πρώτου βαθμοῦ, διακρίνεται καὶ μία ἀνομολόγητη, ἴσως καὶ ἀνεπίγνωστη, πρόθεση δευτέρου βαθμοῦ, ἡ ὁποία προκύπτει ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ χρῆση καὶ τὰ σχήματα ποὺ αὐτὴ δημιουργεῖ. Ἡ πρόθεση τοῦ Πλάτωνα διευρύνεται ἀπὸ τὴ γλῶσσα

1. Πρόκειται γιὰ τὸ κείμενο εἰσήγησης ποὺ ἔγινε τὸ 2006 στὴν Ἀθήνα, στὸ πλαίσιο τῶν Σεμιναρίων Φιλοσοφίας ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ καθηγητῆ κ. Εὐάγγελου Μουτσοπούλου σὲ συνεργασία μὲ τὸ Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Δήμου Ἀθηναίων.

2. 464 b κ. ἐξ.

3. 463 d.

τοῦ Πλάτωνα, ἡ ὁποία, ὅπως ἐξελίσσεται σὲ μία σειρὰ ἀπὸ ἀντιθετικὰ δίπολα, ἐμφανίζεται ὡς παραδειγματική φιλοσοφική, μὲ τὴν ἔννοια τῆς μεταφυσικῆς, γλώσσα. Ὁ Πλάτων ἐπιχειρηματολογεῖ κατὰ τῆς σοφιστικῆς ρητορικῆς, ἐνῶ, ταυτόχρονα, ἡ ἐπιχειρηματολογία, ἀλλὰ κυρίως ἡ γλώσσα τοῦ Πλάτωνα, θεμελιώνουν μία θεωρησιακὴ διαλεκτική, βάση καὶ ἔρεισμα τῆς μεταφυσικῆς φιλοσοφίας. Τὰ δυὸ αὐτὰ ἐπίπεδα θὰ τὰ ἐξετάσουμε χωριστά.

Ἡ *κολακεία*, λοιπόν, προσελκύει τοὺς ἀνόητους καὶ τοὺς ἐξαπατᾶ προσφέροντάς τους ἡδονή, χωρὶς καμία μέριμνα γιὰ τὸ ἀγαθό: τοῦ ἡδέος στοχάζεται ἄνευ τοῦ βελτίστου⁴. Ὁ μάγειρος, προσποιούμενος ὅτι γνωρίζει τὰ ἄριστα γιὰ τὸ σῶμα, φροντίζει μόνο πῶς νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν οὐρανίσκο μας καὶ καταδικάζει ἔτσι σὲ ἀνεργία καὶ θάνατο ἀπὸ πείνα τὸν γιατρὸ ποῦ μᾶς προτείνει τὸ πιὸ κατάλληλο διαιτολόγιο γιὰ τὴν ὑγεία μας, ἄνοστο ὅμως καὶ δυσάρεστο στὴ γεύση τὶς περισσότερες φορές. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ κομμωτής, λέξη πού, διευρυμένη, ταυτίζεται γενικὰ μὲ τὸν ράφτη, φορτώνει τὸ σῶμα μας μὲ ξένο κάλλος, ἀφοῦ τὸ περιποιεῖται μὲ καλλυντικά καὶ τὸ στολίζει μὲ κομψὰ ἐνδύματα καὶ κομμώσεις, ἀλλὰ παραλείπει τὴν γυμναστικὴν ἄσκηση ποῦ χαρίζει στὸ σῶμα πραγματικὴ δύναμη καὶ χάρη. Καὶ οἱ δυὸ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὶς ἰδιοτροπίες τοῦ πελάτη τους καὶ τὴ μόδα τοῦ συρμοῦ κι ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ ψυχὴ νὰ ἐποπτεύει τὸ σῶμα, τότε ἐκεῖνο θὰ ἐκτιμοῦσε, λόγω τῆς εὐχαρίστησης ποῦ τοῦ παρέχουν, τὴ μαγειρικὴ καὶ τὴν κομμωτικὴν περισσότερο ἀπὸ τὴν ἱατρικὴν καὶ τὴν γυμναστικὴν. Ἄρα, τὰ δυὸ μόρια τῆς *κολακείας* ποῦ μεριμνοῦν γιὰ τὸ σῶμα στηρίζουν τὴ δημοφιλία τους, ἀφενός, στὴν ἡδονὴ ποῦ προσφέρουν καί, ἀφετέρου, στὴ συμμόρφωσή τους μὲ τὸ καπρίτσιο αὐτοῦ στὸν ὁποῖο προσφέρουν τὶς ὑπηρεσίες τους.

Στὸ ἐργαστήρι του, λοιπόν, ὁ μάγειρος ἀναμειγνύει τὰ ὑλικά, προσθέτει καρυκεύματα, φτιάχνει θαυμάσιες γεύσεις, διαλέγει κι ἓνα καλὸ κρασί, ἀδιαφορώντας ὅμως ἂν μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐξαιρετικὰ ἐδέσματα οἱ πελάτες του θὰ παχύνουν καὶ θὰ καταστρέψουν τὴν ὑγεία τους. Ἡ μαγειρικὴ ἐπιδιώκει μόνον τὴν ἡδονή, πρὸς τὴν ὁποία κυρίως ἀποβλέπει, χωρὶς καθόλου γνώση, χωρὶς νὰ προβληματίζεται οὔτε γιὰ τὴ φύση τῆς ἡδονῆς οὔτε γιὰ τὴν αἰτία της, χωρὶς καμιά λογικὴ καί, μὲ δυὸ λόγια, χωρὶς νὰ ξεχωρίζει τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακό. Εἶναι μόνον ἄσκηση καὶ ἐμπειρία, ποῦ διατηρεῖ τὴ μνήμη τοῦ συνηθισμένου καὶ κατ' ἐπανάληψη γινομένου, καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐξασφαλίζει τὶς ἡδονές⁵. Πάνω-κάτω τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν κομμωτικὴν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, οἱ ἄνθρωποι, ἀνίδεοι γιὰ τὸ τί εἶναι

4. 465 a.

5. 501 a.

καλὸ καὶ τί κακό, ἐπιδιώκοντας κι αὐτοὶ μόνον τὴν εὐχαρίστηση, θεωροῦν τοὺς δυὸ αὐτοὺς τεχνίτες θεραπευτὲς τοῦ σώματος, χωρὶς νὰ λαμβάνουν ὑπόψη τους τὴν πραγματικὴ θεραπεία ποὺ προσφέρει ἡ ἱατρικὴ καὶ ἡ γυμναστικὴ. Καὶ μπερδεύουν ἔτσι τὶς «διακονικὲς» ἐνασχολήσεις, ποὺ εἶναι ταυτόχρονα καὶ δουλοπρεπεῖς καὶ ἀνελεύθερες, καὶ ἀκόμα χειρότερα κακοῦργες καὶ ἀπατηλές⁶, μὲ τὶς πραγματικὲς τέχνες, κατὰ τὸ δίκαιον δεσποίνας τούτων⁷.

Ἄν μεταφέρουμε τὸ παράδειγμα στὸ πεδίο τῆς ψυχῆς, ὅ,τι λέχθηκε γιὰ τὴ μαγειρικὴ καὶ τὴν κομμωτικὴ προσαρμόζεται θαυμάσια στὴ ρητορικὴ καὶ τὴ σοφιστικὴ. Κι αὐτὲς προσφέρουν δοκοῦσαν εὐεξίαν, οὕσαν δ' οὐ⁸. Οἱ ρήτορες καὶ οἱ σοφιστὲς, στὰ δικά τους ἐργαστήρια, ἀνακατεύουν τὴ δύναμη καὶ τὴν ἡδονὴ σὲ ἓνα μείγμα ἐκρηκτικό. Τὸ γευστικὸ καρύκευμα εἶναι ἡ πειθώ, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ εἶναι πολὺ ἀποτελεσματικὴ στὴ βουλή καὶ στὰ δικαστήρια, ἀλλὰ μπορεῖ ἐπίσης νὰ συγκαλύπτει τὴν πιὸ βαθιὰ ἄγνοια τοῦ δίκαιου καὶ τοῦ ἀδίκου, τοῦ ἄσχημου καὶ τοῦ ωραίου, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Ἡ ρητορικὴ εἶναι πειθοῦς δημιουργός. Ὅμως, προσοχή! Μπορεῖ κανεὶς νὰ πιστέψει στὰ λεγόμενά της (πιστευτικὴ), ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ διδαχθεῖ ἀπ' αὐτὴν τὸ δίκαιο καὶ τὸ ἀδικο (διδασκαλική), συνομολογεῖ ὑπὸ τὴν πίεση τοῦ Σωκράτη ὁ Γοργίας⁹. Ἡ ρητορικὴ ὡς πειθὼ στοὺς δημόσιους χώρους ἀντιπαράθεσης χαρίζει δύναμη σὲ ὅποιον τὴν κατέχει. Εἶναι γιὰ αὐτοὺς οἱ χῶροι δὲν ἀπαιτοῦν τὸ εἶδος τῆς ἀπόδειξης ποὺ ὀφείλει νὰ βασίζεται στὸ ἀληθές. Στὸ μὲν πεδίο τοῦ νοήματος, ἐνδιαφέρουν τὸν ρήτορα τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ μποροῦν νὰ στηρίξουν τὴν ὑπόθεση ἐργασίας του. Καὶ μὲ αὐτὰ παρασύρει τὸ ἀκροατήριον, ἐφόσον στὴν πραγματικότητά ὁ ρήτορας ἀντλεῖ τὴν ἐπιχειρηματολογία του ἀπὸ τὸν χῶρο τοῦ κοινοῦ νοῦ. Στὸ πεδίο πάλι τῆς τεχνικῆς, ἐνδιαφέρει τὸ ὕφος ποὺ μεταφράζεται ἀπλῶς σὲ μιὰ ἐπιτυχή ταξινομία σχημάτων. Ἡ ρητορικὴ εἶναι ἡ τέχνη τῆς ψευθυίας καὶ τῆς ἀπατηλῆς γοητείας, μαζὶ μὲ τὴ σοφιστικὴ, τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ τὸ κυριότερο ἐργαλεῖο καὶ τὸ ἀντικείμενο διδασκαλίας.

Ἡ ρητορικὴ περιγράφεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς ἀπλὴ ἐπιδίωξη στὺλ καί, ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοια, ἡ ἀρχικὴ φυσικὴ εὐγλωττία, ἡ αὐθόρμητη καὶ ἀνεπεξέργαστη ζωντανὴ ἱκανότητα, μετατρέπεται σὲ ὀρισμένη, νεκρὴ, «διδασκτέα ὕλη». Ἀντὶ νὰ ἀναζητεῖ τὸ εὐλόγο ἐπιχείρημα ἀνάλογα μὲ τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ ὁμιλοῦντος, περιορίζεται σὲ μία βολικὴ τυπικὴ ἐπιχειρηματολογία γεμάτη κοινοτοπίες, ποὺ ἐξασφαλίζει ἐκ τῶν προτέρων τὴ συναίνεση στὰ λεγόμενα τοῦ ρήτορα, ἐνῶ ἀπο-

6. 465 b.

7. 518 a.

8. 464 a.

9. 445 a.

κλείεται να τον υποχρεώσει να αντιδικήσει ή να λογομαχήσει. Ὑπ' αὐτοὺς τοὺς ὅρους, ἡ ρητορική εἶναι εὐκόλα διδακτὴ. Ἀρκεῖ ὁ μαθητὴς νὰ μάθει μερικὲς συνταγές, ποὺ θὰ ἔχουν ἀκόμα μεγαλύτερη ἐπιτυχία ἂν εἶναι καὶ ὁ ἴδιος καλὸς μάγειρος. Πρόκειται, βέβαια, γιὰ νίκη χωρὶς ἀντίπαλο, ἀφοῦ ὁ ἐξέχων ρήτορας ἔχει οἰκειωθεῖ τὴ λαϊκὴ ἐπιχειρηματολογία καὶ πρακτική, τὶς ὁποῖες στὴ συνέχεια προσφέρει μὲ τὴ μορφὴ μιᾶς ἐπίσης λαϊκῆς ἠθικῆς.

Αὐτὴ ἡ ἄποψη γιὰ τὶς ἀναλογίες τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς σοφιστικῆς μὲ τὴ μαγειρική καὶ τὴν κομμωτική, ποὺ τὴν ἀπευθύνει ὁ Σωκράτης στὸν Πῶλο καὶ τὴν ἐπαναλαμβάνει μετὰ στὸν Καλλικλή, ἀναλύεται σὲ ἐπιμέρους θέματα (μικρό-θέματα), ποὺ φαίνονται αὐτὴν τὴ στιγμὴ κάπως περιφερειακὰ σὲ σχέση μὲ τὴν τελεολογία τῆς παρούσης ἐργασίας, στὰ ὁποῖα ὅμως ὁ Πλάτων ἐμμένει σταθερά, ἀφοῦ τὰ ἐπαναδιαπραγματεύεται στὸν *Φαῖδρο*, καὶ γι' αὐτὸ θὰ ἐπιχειρήσω ἐδῶ μιὰ πρώτη προσέγγιση:

1. Τὸ θέμα τῆς δόξης σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὴν ἀλήθεια. Ὁ Σωκράτης καταγγέλλει τὴ δόξαν, ἐπειδὴ περιστέλλεται σὲ μία αὐθαιρεσία γνωμοδοσίας καὶ χάνει ἔτσι τὸν διττό της χαρακτήρα: φαινομενολογικὸ καὶ γνωσιακό, μὲ τὸν πρῶτο νὰ ὑποστηρίζει ἐνεργητικὰ τὸν δεύτερο. Ἡ ἐμφάνεια τοῦ ὑποκειμένου στὸν θετικὸ καὶ ἐποπτεύσιμο χῶρο τῶν ἀνθρώπων ὑποθέσεων καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ μέσω τῆς δόξης (τῆς τιμῆς) ποὺ τοῦ ἀναγνωρίζουν οἱ ἄλλοι, τοῦ ἐπιτρέπει νὰ διατυπώσῃ τὸ τεκμήριό τῆς ἐτερότητάς του, τὴ δόξαν τοῦ (τὴ γνώμη του), ἡ ὁποία ὅμως ὀφείλει ἐν τέλει νὰ συντονίζεται μὲ τὴ δόξαν τῶν ἄλλων. Στὴν περίπτωση τῆς ρητορικῆς, ὅλα αὐτὰ τὰ προσδιοριστικὰ στοιχεῖα τῆς ἀληθοῦς δόξης ὑποχωροῦν ἔναντι μιᾶς καθαρὰ τεχνικῆς-ἐργαλειακῆς λειτουργίας. Ὁ ρήτορας καὶ ὁ σοφιστὴς δὲν ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀληθοφάνεια τῆς διατύπωσης. Τοὺς ἐνδιαφέρει, δηλαδή, ὁ συντονισμὸς τοῦ ἐκφερόμενου λόγου μὲ τὸν προσδοκώμενο λόγο ἀπὸ τὸ κοινό. Συγχρόνως, σὲ ἐπίπεδο μεθόδου καὶ τεχνικῆς, ἡ ρητορική τεχνικὴ τῆς *ἐπιδείξεως*, ἡ συνηθέστερη στὶς σοφιστικὲς διδασκαλίες, εἶναι, ὅπως τὴν ὀνομάζει ἡ Cassin¹⁰, ἓνα *one man show*. Ὁ σοφιστὴς πρῶτα-πρῶτα συνηθίζει νὰ «ρητορεύει» μπροστὰ σὲ ἓνα ἄφωνο κοινό, τοῦ ὁποῖου μπορεῖ νὰ διακριβώσει μόνον τὶς ἀντιδράσεις, καὶ αὐτὸ ὡς ἓναν βαθμό, ἀρκετὸ πάντως ὥστε νὰ συντηρεῖται προσχηματικὰ ἡ διυποκειμενικὴ διάσταση τοῦ δημόσιου λόγου. Καί, δεύτερον, ὁ λόγος του δὲν ἀπαιτεῖ ἀπόδειξη, καθὼς διατυπώνει μόνον ἀξιολογικὲς κρίσεις. Οἱ ἀξιολογικὲς κρίσεις, σὲ συνδυασμὸ

10. Συναίνεση καὶ δημιουργία τῶν ἀξιών. Τί εἶναι τὸ ἐγκώμιο; στὸ *Οἱ Ἕλληνες, οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἐμεῖς. Ἡ ἐπικαιρότητα τοῦ ἀρχαίου κόσμου* (πρακτικὰ τοῦ Forum Le Monde Le Mans σὲ ἐπιμέλεια Roger-Pol DROIT), (μτφρ. Κώστα Κουρεμένου), Ἀθήνα, Ἀλεξάνδρεια, 1992, σ. 334.

μέ την ήθοποιία τοῦ ρήτορα, προϋποθέτουν ἓνα πεδίο κοινῆς συμφωνίας, ἐφόσον ἡ ἀφειρηρία τους εἶναι ἐξ ὁρισμοῦ κάποιες ἀξίες κοινὰ ἀποδεκτές. Ἐξάλλου, πάγια ἀρχὴ στὶς ρητορικὲς ὁμιλίες εἶναι ἡ δημιουργία ἐνὸς τόπου συμφωνίας ποὺ εἶναι δείγμα καλῆς θέλησης πρὸς τοὺς ἀκροατές, ἀλλὰ καὶ τέχνασμα ὅταν τὰ ζητήματα ποὺ θίγονται εἶναι ἀμφιλεγόμενα. Αὐτὲς τὶς κοινὰ ἀποδεκτὲς ἀξίες, ποὺ ὁ ρήτορας τὶς ἔχει φυσικὰ συνδέσει προϋποθετικὰ μὲ παρατηρήσεις καὶ γνώσεις (θὰ εἴμασταν ἄδικοι ἂν δὲν παραδεχόμαστε ὅτι ἡ σοφιστικὴ διδασκαλία συνδέεται καὶ μὲ ἓνα νοητικὸ περιεχόμενο), τὶς ἐπαναβεβαιώνει καὶ στὴ συνέχεια τὶς ἐπικαλεῖται ὅπου χρειάζεται. Κάτι τέτοιο ὑποκρύπτει μεγάλο βαθμὸ αὐθαιρεσίας, ἀφοῦ ἡ ἐπὶ κλήση γίνεται σὲ κάτι ποὺ δὲν ἀποδεικνύεται ἐκείνην τὴ στιγμή, ἀλλὰ θεωρεῖται ὅτι ἔχει ἀποδειχθεῖ κάποτε ἄλλοτε, σὲ ἓναν ὅμως ἀπροσδιόριστο ἢ καὶ ἀνύπαρκτο χρόνο. Ζητούμενο γιὰ τὸν ρήτορα εἶναι νὰ στηρίξει τὴ δική του δόξαν (ἡ λέξη καὶ μὲ τὶς δύο τῆς σημασίες, τῆς γνώμης ἀλλὰ καὶ τῆς τιμῆς). Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ ἐπιχειρηματολογία ποὺ προέρχεται ἀπὸ μία τέτοια διαδικασία προϋποθέτει μία γενικευτικὴ λογική, ποὺ δὲν φτάνει ὅμως στὸ σημεῖο νὰ διατυπωθεῖ καὶ νὰ παρασχεθεῖ ὡς γενικὰ ἰσχύουσα ὑψηλὴ ἠθικὴ θεωρία. Ἀρκεῖται ἀπλῶς στὸ νὰ διαθέτει ξεκαθαρισμένες ἀπόψεις σχετικὰ μὲ τὴν ἀποδεκτὴ γιὰ κάθε περίσταση (καὶ ὄχι σὲ κάθε περίσταση) ἀνθρώπινη συμπεριφορὰ.

2. Τὸ θέμα τῆς ἡδονῆς σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ ἀγαθό. Ἡ πάγια σοφιστικὴ θέση εἶναι ὅτι τὸ ἀγαθὸ ἐξισώνεται πρὸς τὸ ἡδύ. Ἀντίθετα, ὁ Σωκράτης πασχίζει νὰ διαχωρίσει τὶς δύο ποιότητες καὶ νὰ ἀποδείξει ὅτι τὸ ἀπερίσκεπτο κυνήγι τῆς ἡδονῆς μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σὲ δυστυχία. Τὸ ἀγαθό, σὲ μιὰ μετριοπαθέστερη στάση, μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μόνο μὲ τὸ ὠφέλιμο, μὲ ἐκεῖνο ποὺ δὲν βλάπτει. Ἔτσι, ὁ ἐγωτικὸς ἡδονισμὸς τῶν σοφιστῶν περιορίζεται, χωρὶς νὰ καταργεῖται ἐντελῶς. Εἶναι ἡ μόνη ὑποχώρηση ποὺ καταδέχεται νὰ κάνει ὁ Σωκράτης στὴ συζήτησή του μὲ τὸν Πῶλο. Καὶ μάλιστα, μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ ἔχει προλάβει νὰ ὑποστηρίξει ὅτι ἡ γνώση προηγεῖται τῆς πράξης καὶ ἄρα, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, ἡ λογικὴ ἐπεξεργασία (ἡ παρουσία τοῦ νοῦ) γιὰ τὴν ἐπίτευξη τοῦ ὠφέλιμου ὑπερισχύει ἐναντι τῆς ἄλογης τάσης γιὰ ἡδονὴ τῆς στιγμῆς. Στὴν ἐπόμενη συζήτηση, ἡ ἐπιδίωξη τῆς δύναμης χωρὶς ἠθικοὺς φραγμοὺς ἐξισώνεται ἀπὸ τὸν Καλλικλῆ μὲ τὴ χωρὶς ἠθικοὺς φραγμοὺς ἐπιδίωξη τῆς ἡδονῆς. Οἱ πολλοὶ δὲν μποροῦν νὰ ἀντέξουν τὴ μεγάλη δύναμη καὶ ξεμπερδεύουν μαζί της, ἀπὸ τὴ μία, ἐπικαλούμενοι τὸ ἰδεατὸ ἐπίπεδο τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, χαρακτηρίζοντας τὴν ἀκολασία. Ἡ ἠθικὴ εἶναι ἡ δύναμη τῶν πολλῶν, ἐνῶ ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει πραγματικὴ δύναμη ἡ ἠθικὴ εἶναι περιττή. Στὰ λόγια τοῦ Καλλικλῆ εἶναι φανερὴ ἡ θέση ὅτι ἀνάμεσα στὴν ἱκανοποίηση τῶν παθῶν καὶ τοὺς κοινωνικὰ ἀναγνωρισμένους κανόνες προηγοῦνται τὰ πάθη. Ἐν τέλει, ἡ εὐτακτὴ συμπεριφορὰ ὑπονομεύεται ἀπὸ τὴν ὁρμὴ τῆς ἡδονῆς καὶ τὸ δίκαιο καταργεῖται ἀπὸ τὴ δύναμη.

3. Το θέμα της δύναμης και της συνεπόμενης βίας του λόγου. Αυτό που υποστηρίζει ο Σωκράτης είναι πως ή ρητορική δεν μπορεί να τεχνικοποιηθεί και να αγνοηθεί, από την άλλη, ο στοχασμός ο οποίος καθορίζει αυτό που είναι πειστικό καθόσον αληθινό, γιατί τότε ή πειθώ γίνεται κολακεία και ή ρητορική γίνεται βία¹¹ εκλεπτυσμένη ίσως, αλλά πάντως βία. Κι αυτό γιατί, αν ή τέχνη της ευφράδειας χειραφετηθεί από τη μέριμνα της «αληθολογίας», τότε όποιος την κατέχει είναι σε θέση, ελέγχοντας τις λέξεις, να ελέγχει και τους ανθρώπους. Η διατύπωση του Ricœur¹² ότι «ή τυραννία δεν είναι δυνατή χωρίς τη στρέβλωση του λόγου, της κατεξοχήν, δηλαδή, δύναμης που διαθέτει ο άνθρωπος να κατονομάζει τα πράγματα και να επικοινωνεί με τους άλλους» είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί ως εύστοχος απόλογος του πλατωνικού *Γοργία*.

Εκτός όμως από αυτά τα θέματα υπάρχει και το μέγα-θέμα της διακονίας. Ο Σωκράτης περιέγραψε τη μαγειρική και την κομμωτική ως ένασχολήσεις «διακονικές» των δίδυμων αληθών τεχνών, της ιατρικής και της γυμναστικής. Επεκτείνοντας την αναλογία, ή ρητορική και ή σοφιστική αποτελούν «διακονικές» ένασχολήσεις της δικαιοσύνης και της νομοθετικής, που ταξινομούνται υπό το κοινό όνομα *πολιτική*.

Είναι πολυσυζητημένο το ζήτημα της πλατωνικής καταδίκης της ρητορικής και, συνεπώς, της σοφιστικής. Παραμένει όμως πάντα ανοιχτό, καθώς διατυπώνονται και επιφυλάξεις ή αντιρρήσεις, όπως εκείνες του Lawson-Tancred¹², που, αντίθετα με άλλους, έντοπίζει μέσα στα πλατωνικά κείμενα μία έγκωμιαστική στάση του φιλοσόφου έναντι της ρητορικής, ή οποία εκφράζεται και ως ιδιοποίηση βασικών αρχών της για τη συγκρότηση μιᾶς, κατά το μάλλον ή ήττον, πλατωνικής «ρητορικής». Είναι αλήθεια ότι ο Πλάτων δεν καταδικάζει συλλήβδην τη ρητορική, αλλά τη χρήση της, που στον *Γοργία* αποτυπώνεται στον ρηχό τρόπο με τον όποιο την εκμεταλλεύεται ο Πώλος, από τη μία πλευρά, και στον ανήθικο τρόπο με τον όποιο την αξιοποιεί ο Καλικλής, από την άλλη. Σύμφωνα και με όσα έχει υποστηρίξει ο Ricœur¹³, θα συμφωνήσουμε πως στον *Γοργία* γίνεται φανερό ότι ή ρητορική είναι αποδεκτή μόνο με τους όρους που μπορεί να της επιβάλει ή φιλοσοφία.

Πρωτίστως δεν πρέπει να μάς διαφεύγει ότι ή ρητορική και ή φιλοσοφία έχουν κοινή αφετηρία. Είναι προφανές ότι ή δημοκρατία που άνθη-

11. *Histoire et verité*, Paris, Seuil, 1967³, σ. 305.

12. *Η Πολιτεία του Πλάτωνα και ο ελληνικός διαφωτισμός*, (μτφρ. Άννας Λάζου-Βούτου), Αθήνα, Περίπλους, 2005, σ. 79.

13. *Η ζωντανή μεταφορά*, (μτφρ. Κωστή Παπαγιώργη), Αθήνα, Κριτική, 1996, ιδιαίτερα στα δυο πρώτα κεφάλαια: «Μεταξύ ρητορικής και ποιητικής» και «Η παρακμή της ρητορικής».

σε στην Αθήνα, ή όποία επέτρεπε τή συμμετοχή όλων στην πολιτική διαδικασία, υπήρξε από τούς παράγοντες που ευνόησαν τήν καλλιέργεια τής ρητορικής. Οί δάσκαλοί της δίδασκαν τή μέθοδο νά επιτύχει κάποιος στόν πολιτικό στίβο. Έκεϊ ή ρητορική θριάμβευε, καί μάλιστα αξιοποιώντας στόν δημόσιο χώρο τής Άγορᾶς όλα εκείνα τὰ χαρακτηριστικά τὰ όποία ό Πλάτων θά καταδικάσει άπερίφραστα, όταν θά πρόκειται για τόν ευρύτερο χώρο που τής χαράζει εκείνος. Ό Πλάτων κι αυτός έπεξεργάστηκε τό διαλεκτικό του μοντέλο πάνω στόν καμβά που είχε ύφάνει ή πόλις. Ό πολιτικός διάλογος, μαζί με τό εργαλείο του, τή ρητορική, ένσωματώνεται στή διαλεκτική, έπειδή ή τελευταία δέν μπορεί νά μείνει άπαθής μπροστά στή γοητεία τής ρητορικής καί επίσης, έστω καί συγκαλυμμένα, στην ισχύ που εκείνη έξασφαλίζει. Αυτή ή ένσωμάτωση μᾶς έπαναφέρει στό ζήτημα τών όρων που τίθενται από τή φιλοσοφία προκειμένου αυτή νά άνεχθεί καί νά ύποδεχθεί τή ρητορική, άλλα καί στό γενικότερο ζήτημα τής συνεχούς «όλίσθησης» τής μιᾶς πρὸς τήν ἄλλη, «όλίσθηση» ή όποία, έξάλλου, έμφανίζεται ως γενικευμένο φαινόμενο στόν οὔ-τοπικό κόσμο τών διακεκριμένων καί καθαρών πλατωνικών ποιότητων.

Η ρητορική μπορεί νά αξιοποιηθεί από τή διαλεκτική υπό τήν προϋπόθεση ότι ή πειθώ, όπως ξεκαθαρίζεται στόν *Φαῖδρο*, αποκτᾶ οίκουμενική διάσταση καί συννυφαίνεται με τή γνώση τοῦ ἀληθοῦς. Είναι φανερό ότι ό Πλάτων χρειάζεται τή ρητορική στά πλαίσια τής φιλοσοφικής του ἀναζήτησης για τίς γενικές συνθήκες γένεσης τοῦ νοήματος. Τής έπιφυλάσσει, ωστόσο, μιᾶ θέση πολὺ ευρύτερη από εκείνη στην όποία τήν κατατάσσουν οί κάθε λογῆς δάσκαλοί της. Ό πραγματικός κάτοχός της, εκτός από τήν τέχνη τοῦ λόγου, γνωρίζει επίσης νά διακρίνει ανάμεσα στό καλό καί στό κακό· μάλιστα, είναι έπιπροσθέτως σέ θέση καί νά έγγυηθεί γι' αυτό. Όταν όμως ό Πλάτων ἀναφέρεται στή γνώση τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ, δέν έννοεῖ, ἄν καί είναι κι αυτή ἀναγκαία στόν ρήτορα, τήν ἀπλή γνώση τοῦ παρόντος καλοῦ ή κακοῦ, τή γνώση δηλαδή τοῦ καιροῦ, έπειδή κάτι τέτοιο προσδίδει τόν χαρακτήρα τοῦ πρόσκαιρου στίς δυὸ αὐτὲς ποιότητες, άλλα γνώση τοῦ καθολικοῦ χαρακτήρα τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ. Αυτή ή ύποχρέωση διαφοροποιεῖ τόν φιλόσοφο από τόν ρήτορα καί τόν σοφιστή, με τόν πρῶτο νά μπορεί νά έγγυηθεί αὐτήν τήν ἀνώτερη γνώση τήν όποία έξασφαλίζει ό ἴδιος άλλα καί τήν μεταδίδει στοὺς ἄλλους με τή διαλεκτική, στην όποία ἔχει ένσωματωθεί καί ή ρητορική ικανότητα, εκεί όπου ό σοφιστής, αντίθετα, κρατάει για τόν ἑαυτό του τὸ περικάλυμμα, τήν επίφαση, έναν ρητορισμό που δέν οδηγεῖ στην οὐσία. Ό Πλάτων καταγγέλλει τή σοφιστική ρητορική, αὐτήν τήν εὐτελῆ τεχνική τοῦ λόγου, έπειδή ασκεῖται με έλαφρότητα καί μακρὰν τοῦ κανονιστικοῦ διανοητικοῦ πλαισίου που θέλει νά χαράξει ή φιλοσοφία.

Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ φιλοσοφία ὑποδέχεται τὴ ρητορικὴ ὅσο ἡ τελευταία συντηρεῖ τὸν δεσμὸ ποὺ τὴν ἐνώνει μὲ τὴ φιλοσοφία καὶ τὴ διαλεκτικὴ, δηλαδή ὅσο οἱ τρεῖς πλευρὲς ποὺ τὴν ἀπαρτίζουν (ἐπιχειρηματολογία, λεκτικὸ καὶ σύνθεση) μποροῦν νὰ συντονιστοῦν καὶ νὰ συνυπάρξουν δίχως ἀπαιτήσεις μονόπλευρης ἐπικράτησης. Ὅταν αὐτὴ ἡ συνθήκη ἐκλείψει, τότε ἡ ρητορικὴ μεταπίπτει σὲ μία ἀσταθὴ καὶ ἐπιπόλαιη μάθηση. Ἀσταθὴ, ἐπειδὴ ἔχει ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὴ μόνη σταθερὴ πηγὴ τοῦ ἀληθοῦς, καὶ ἐπιπόλαιη, γιατί, ἀντὶ γιὰ τὴν οὐσία, θεραπεύει τὶς λέξεις. «Ἡ ρητορικὴ πέθανε, ὅταν ἡ καλαισθησία στὴν ταξινόμηση τῶν σχημάτων ἀντικατέστησε πλήρως τὴ φιλοσοφικὴ αἴσθηση ποὺ ἐμψύχωνε τὸ εὐρὺ ρητορικὸ πεδίο, συγκρατοῦσε τὰ μέρη του καὶ συνέδεε τὸ σύνολο μὲ τὸ ὄργανον καὶ τὴν πρώτη φιλοσοφία», θὰ πεῖ ὁ Ricœur¹⁴. Ὁ ναρκισσισμὸς τῆς εὐφράδειας καὶ τῶν ρητορικῶν τρόπων παίρνει τὸ πάνω χέρι ἀπὸ τὴ μέριμνα γιὰ τὸ ἀληθές. Ἡ ρητορικὴ πετάει τὸ ἔνδυμα τῆς φιλοσοφίας καὶ ἐνδύεται τὰ πλουμίδια τῆς σοφιστικῆς. Ὅποιος μπορεῖ νὰ ἐλέγχει τὶς λέξεις δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διασταυρῶναι τὴ σημασία τους μὲ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα (σὲ μιὰ δευτέρη ἀνάλυση, ὁ Ricœur¹⁵ ἀποδίδει τὴν παρακμὴ τῆς ρητορικῆς σ' αὐτὸ ποὺ ἐκεῖνος ὀνομάζει «δικτατορία τῆς λέξης μέσα στὴ θεωρία τῆς σημασίας») καὶ τότε ὁ δάσκαλος τῆς ρητορικῆς, ὁ σοφιστής, ἐξισώνεται, στὸ ἐπίπεδό της βίας ποὺ καὶ οἱ δυὸ ἀσκοῦν, μὲ τὸν τύραννο.

Ὁ Σωκράτης, λοιπόν, οἰκειοποιεῖται τὴ ρητορικὴ, ὄχι αὐτὴν ποὺ θεραπεύεται στὸν καιρὸ τοῦ ἀπὸ τοὺς σοφιστές, ἀλλὰ ἐκείνην ποὺ ὁ ἴδιος τὴν διεκδικεῖ ὡς ὄργανο τῆς φιλοσοφίας καὶ τὴν ὀνομάζει διαλεκτικὴ. Στὸν Φαῖδρο¹⁶ περιγράφει τὴν ιδεώδη, διπλὴ, μέθοδο τοῦ διαλεκτικοῦ λόγου: εἰς μίαν ιδέαν συνορῶντα ἄγειν τὰ πολλαχῇ διεσπαρμένα καὶ τὸ κατ' εἶδη δύνασθαι τέμνειν. Ὁ καλὸς ἀνατόμος εἶναι ὁ διαλεκτικὸς ποὺ διαιρεῖ χωρὶς νὰ θραύει, ἀντίθετα μὲ τὸν κακὸ μάγειρο ποὺ δὲν ξέρει νὰ βρῖσκει τὶς φυσικὰς ἀρθρώσεις κι ἐκεῖ νὰ βυθίζει τὸ μαχαίρι του. Ἡ διαλεκτικὴ εἶναι δύναμη, ἃς ποῦμε δύναμη βασιλική, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν τυραννικὴ/βαρβαρικὴ δύναμη τῆς σοφιστικῆς: ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος μόνη ταύτη πορεύεται, τὰς ὑποθέσεις ἀναιροῦσα, ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν ἵνα βεβαιωσῇ, καὶ τῷ ὄντι ἐν βορβόρῳ βαρβαρικῷ τινι τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα κατορυσμένον ἡρέμα ἔλκει καὶ ἀνάγει ἄνω, ἀναφέρεται στὴν Πολιτεία¹⁷. Ὁ Mattéi¹⁸ ἐπισημαίνει τὸ λεκτικὸ παιχνίδι τοῦ Πλάτωνα σὲ αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα, στὸ ὁποῖο ὁ καρικὸς ἀναδιαπλασιασμὸς βᾶρ-βᾶρ ἐπαυξάνεται

14. Ἡ ζωντανὴ μεταφορά, σ. 22.

15. Αὐτόθι, σ. 95.

16. 265 d-e.

17. 533 d.

18. *La barbarie intérieure. Essai sur l'immonde moderne*, Paris, P.U.F., 2001, p. 76.

μὲ τὸν ἀναδιπλασιασμὸ βόρ-βόρ. Συμπληρωματικὰ πρὸς τὸν Μᾶττει, σ' αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα μποροῦμε νὰ δοῦμε τὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴ διαλεκτική, μὲ τάση πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὸν κόσμον τῶν νοητῶν, καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὴν προσκόλλησιν στὸν βόρβορον τῶν γήινων παθῶν ποὺ ἀντιστέκονται στὴν Ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ. Αὐτὴ ἡ ἠχοποίητη λέξις βρίσκεται πολὺ κοντὰ στὴν ἀ-νόητη ρητορικὴ τῶν Σοφιστῶν, κολλημένη κι αὐτὴ στὶς γήινες ὑποθέσεις, ἄγευστη τοῦ ἀγαθοῦ, νὰ προσπαθεῖ νὰ μᾶς συμφιλιώσῃ μὲ τὸν βόρβορον.

Καὶ περνοῦμε στὸ ἐπόμενο θέμα. Μολονότι στὴν ἀρχὴ ἀναφέρθηκε ἡ σαφὴς πλατωνικὴ διαστολὴ τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς σοφιστικῆς ἀπὸ τὴν πολιτική, ποὺ ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τὰ δυὸ σκέλη της, τὴ νομοθετικὴ καὶ τὴ δικαιοσύνη, ὡς τώρα τὸ θέμα τῆς πολιτικῆς δὲν θίχτηκε σχεδὸν καθόλου. Εἶναι γιατί τείνουμε νὰ πιστέψουμε ὅτι καὶ ἡ πολιτικὴ ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Πλάτωνα ἀπλὸ πρόσχημα ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ συγκρατήσῃ πάνω της τὸ ὑφάδι τῆς φιλοσοφίας. Στηριζόμαστε κυρίως στὸν ὅρισμό ποὺ δίνει ὁ Πλάτων γιὰ τὴν πολιτική: *τὴν ἐπὶ τὴν ψυχὴν τέχνην πολιτικὴν καλῶ*¹⁹. Χρειάζεται ἐκτεταμένη ἀνάλυση, ὅμως προσώρας ὑπαινικτικὰ μόνο θὰ θέλαμε νὰ διατυπώσουμε κάποιες σκέψεις.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι γιὰ τὸν Πλάτωνα, μὲ μιὰ ἀνεπαίσθητη μετατόπιση, ὅλα τὰ πολιτεύματα ἀπὸ τὸν πολιτικὸ χῶρον μεταναστεύουν στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ οἱ κυβερνῆτες ποὺ τὰ ἐκπροσωποῦν ἐξομοιώνονται μὲ ἀντίστοιχα ἀνθρώπινα εἶδη. Κάτι τέτοιο δηλώνεται στὴν *Πολιτεία*, ἐνῶ ἔχει προηγηθεῖ ὁ *Φαῖδρος*, ὁ πιὸ ἰδιότροπος ἀπὸ τοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους, γιὰ τὸ κεντρικὸ θέμα τοῦ ὁποίου ἀκόμα ἐρίζουν οἱ μελετητές. Ὁ *Φαῖδρος* πρέπει, κατὰ τὴ γνώμη μας, νὰ διαβαστεῖ ὡς συνέχεια καὶ ἐπέκταση τοῦ *Γοργία*, ἀφοῦ, ἀπὸ τὴ μία, εἶναι ἐπίσης λόγος περὶ ρητορικῆς, ἐνῶ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, συνδέει τελεσίδικα τὴ ρητορικὴ καὶ τὴ φιλοσοφία μέσω τῆς ἀλλιῶς ἀκατανόητης παρέκβασης περὶ τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία, μὲ τὴ σειρὰ της, συνεισφέρει σημαντικὰ στὴν κατανόηση τοῦ πλατωνικοῦ ὁρισμοῦ γιὰ τὴν πολιτικὴ ἔτσι ὅπως διατυπώθηκε στὸν *Γοργία*. Θὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι, μέσα στὸ πλατωνικὸ *corpus*, ἡ πολιτικὴ, καθὼς ἐπιπρόσθετα δὲν ὁρίζεται μὲ βάση τὰ ἀντικειμενικὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα, δὲν ἀποτελεῖ ἐν τέλει παρὰ μία ἐννοιακὴ ἀφαίρεση, ἡ ὁποία ἀναδεικνύει ἓνα σύνολο σχέσεων ποὺ εἶναι λιγότερο συγκεκριμένες καὶ περισσότερο δυνητικὲς καὶ τῶν ὁποίων τὸ γήπεδο δὲν εἶναι ἡ δημοσιότητα τῆς Ἀγορᾶς ἀλλὰ ἡ ιδιωτικότητα τοῦ κλειστοῦ φιλοσοφικοῦ χώρου, ὁ ὁποῖος, ἔτσι κι ἀλλιῶς, προβάλλεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς ἐνδιάμεσος «τόπος».

Στὸν *Φαῖδρο*, λοιπόν, ὁ Πλάτων ἀναλύει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο μπο-

19. 464 b.

ροῦμε νὰ ὑποτάξουμε τὸ ἐσωτερικὸ χάος ἐνὸς ἀποπροσανατόλιστου ὑποκειμένου, μὲ τὸ νὰ τὸ τοποθετήσουμε ὡς μέρος ἐνὸς κόσμου μὲ νόημα, ἐνὸς κόσμου εὐτακτοῦ, ποὺ θὰ τοῦ ἐξασφαλίσαι μία πάγια ταυτότητα. Μὲ ἄλλα λόγια, ὁ Πλάτων ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ ταυτότητα ὅταν συνδέεται μὲ ἓνα νόημα, ἔστω ὑποτιθέμενο ἀλλὰ πάντως δεσμευτικό. Ἰεραρχεῖ ἔτσι τὸν ἐσωτερικὸ κόσμον μὲ τρόπο ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀξιολογήσουμε τὰ ἐπίπεδα τὰ ὁποῖα θὰ σχηματίσουμε. Ἀπὸ τὰ τρία, λοιπόν, μέρη τῆς ψυχῆς, τὸ κατώτερο εἶναι αὐτὸ στὸ ὁποῖο ἐδρεύουν ὅλες οἱ ἐπιθυμίες καὶ ὅλα τὰ πάθη, ἐνῶ τὸ ἀνώτερο εἶναι ἐκεῖνο ποὺ τὸ κυβερνάει ὁ λόγος. Στὸ ἐπίπεδο τῆς πρακτικῆς ἠθικῆς, τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει λόγο σημαίνει ὅτι ἔχει βρεθεῖ ὁ φραγμὸς ποὺ θὰ ἀλλάξει τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ καὶ θὰ συγκαλύψει τὴν ἀπαίτηση γιὰ φυσικὴ ἡδονὴ μὲ τὴν ἀπαίτηση γιὰ «ἀνώτερη», πνευματικὴ ἡδονὴ μέσα σὲ ἓνα πρωταρχικὰ λογικὸ πλαίσιο. Σὲ ἰδεολογικὸ ἐπίπεδο, τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει λόγο σημαίνει ὅτι ἔχει βρεθεῖ τὸ ἐμμενὲς κριτήριον ποὺ καθιστᾷ δυνατὴ τὴν ἀποβολὴ καὶ τὸν ἔλεγχο τῆς ἄλογης ἐπιθυμίας γιὰ δύναμη (τὸ γεγονός, βέβαια, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ λόγος εἶναι δύναμη δὲν ἀντιμετωπίζεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ἀλλὰ παρακάμπτεται σιωπηρᾷ). Μὲ βάση αὐτὴ τὴ διάκριση, τὸ συμφέρον καὶ τὸ εὐχάριστο εἶναι τὰ ἐπεξεργασμένα πάθη τοῦ σοφιστῆ, οἱ ἐσωτερικὲς τοῦ ἀναφορές, ἀντίθετα πρὸς τὸ φιλοσοφικὸ ἀγαθόν, ἐξωτερικὴ ἀναφορὰ αὐτῆ.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, ὁ Πλάτων πολὺν πρῶτα μᾶς ὑπέδειξε ὅτι ὁ κόσμος δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει στὴ διασπορὰ τοῦ νοήματος, ποὺ εἶναι ὑπόθεση σοφιστῆ καὶ ποὺ ταυτίζεται μὲ τὴ διασπορὰ τῆς ἐπιθυμίας, ὑπόθεση, ἂν θέλετε, τοῦ τυράννου, ἀλλὰ ὅτι, μὲ τὴν ὑπέρβαση τῆς διασπορᾶς, πρέπει νὰ ἔρθῃ στὴν ἐπιφάνεια τὸ βάθος τοῦ εἶναι. Τὸ πρόβλημα εἶναι ποῖος θὰ οἰκειοποιηθεῖ τὸ μονοπώλιο τοῦ νόμιμου λόγου, τοῦ ὁποίου προηγεῖται τὸ μονοπώλιο τῆς νόμιμης σημασίας. Ὁ κύριος τῆς σημασίας διαθέτει μεγαλύτερη ἰσχὺ ἀπὸ τὸν κύριον τῆς ὤμης βίας, ἡ ὁποία παίρνει σειρὰ γιὰ τὴ στιγμὴ ποὺ κάθε νομιμοποιημένη σημασία καταρρεῦσει.

Ὁ φιλόσοφος ρωτᾷ διαρκῶς *τί ἐστὶ καλὸν ... δίκαιον ... ὅσιον*. Προσπαθεῖ νὰ προσδιορίσει τὴ σημασία, νὰ γίνῃ κύριος τῆς σημασίας. Ἡ ἱστορία, ἄλλωστε, εἶναι δημιουργία νοήματος. Καθορίζοντας αὐτὸ ποὺ εἶναι, σημαίνει ὅτι καθετὶ ἐντάσσεται σὲ σχέσεις νοήματος. Δὲν πρόκειται ἐδῶ γιὰ τυπικὴ ἢ κοινωνικὴ ὀρθότητα. Δὲν ἐπιχειρεῖται νὰ συνδυαστεῖ ὁ ὁρισμὸς τῆς σημασίας μὲ κανόνες τῆς λογικῆς ἢ τῆς κοινωνίας, οἱ ὁποῖοι καθορίζουν τί λέγεται ὀρθὰ καὶ τί ὄχι, ἀνάλογα μὲ τὸ τί ἔχει αὐθαίρετα ὀριστεῖ ὡς πραγματικότητα, ἀλλὰ εἶναι ἀναγωγὴ τοῦ σημαίνοντος στὸ σημαινόμενο, εἶναι ἡ σκέψη ποὺ βρίσκεται σὲ μία ἀδιάκοπη κίνηση καὶ σχέση μὲ τὴν ἀλήθεια τοῦ εἶναι. Καὶ εἶναι, ἀντίστροφα, αὐτὴ ἡ σκέψη ποὺ καταλήγει στὴ συνέχεια νὰ θεμελιώσῃ τοὺς κανόνες τῆς τυπικῆς λογικῆς καὶ τοὺς κοινωνικοὺς κανόνες. Ὁ σοφιστὴς πάλι μεταθέτει τὴ συζήτηση

στο ἐρώτημα *τί ἐστὶ τὸ καλὸν ... τὸ δίκαιον ... τὸ ὅσιον*. Τὸ σοφιστικὸ ἐρώτημα περιστέλλεται στὸ ἔδαφος τῆς ἄμεσης ἐμπειρίας καί, ἄρα, κεῖται στὸ ὄριο τῆς σημασίας.

Ὁ σοφιστής, μὲ τοὺς *ποικίλους λόγους* του, κινεῖται στὸν χῶρο τῆς στρεπτῆς δοξασίας ποὺ δὲν ἐπιτρέπει στὴν πραγματικότητα νὰ παγιωθεῖ σὲ μία καὶ μοναδικὴ μορφή. Κατέχει τὴ *μῆτιν*, τὴ διαρκῆ δηλαδὴ ταλάντευση ἀνάμεσα στὰ δυὸ διακριτὰ ἐπίπεδα πραγματικότητας²⁰. Ἀγνοεῖ τὸ ἰδεατὸ πρότυπο καὶ ἐξαπατάει τοὺς ἄλλους, προβάλλοντας ὡς ἀντικειμενικὲς τὶς ἀτομικὲς του προτιμήσεις καὶ ὠφέλειες καὶ ἐπιβάλλοντας ὡς μέτρο τὴν ἀτομικὴ του λογικὴ. Στὸν *Σοφιστή*, ὅπου ἡ συζήτηση γίνεται γιὰ τὸ μὴ ὄν μὲ ἀφορμὴ τὴν πλατωνικὴ ἀπόπειρα νὰ ὁριστεῖ τὸ σοφιστικὸ φαινόμενο, ὁ Ἑλεάτης Ξένος ὑποστηρίζει ὅτι ὁ σοφιστὴς εἶναι ἓνας δεξιότηχης τοῦ λόγου, ἓνας μαέστρος τῆς ἀντιλογίας. Ἀντιλέγει γιὰ ὅλα καὶ ὑπόσχεται νὰ κάνει καὶ τοὺς ἄλλους ἱκανοὺς νὰ ἀντιλέγουν. Ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ ξέρει ὅλα, εἶναι ὅμως μόνον ἓνας εἰδωλοποιὸς ποὺ κατασκευάζει ψεύτικα ὁμοιώματα. Ἕνας μάγος, ἓνας θαυματοποιός, ταχυδακτυλουργὸς καὶ μμητής. Κι ὅταν ἀρχίζει ἡ συζήτηση γιὰ τὸ μὴ ὄν, τὸ ὁποῖο προσδιορίζεται στὴν ἀντίθεσή του μὲ τὸ ὄν, ἡ τέχνη τῆς μύησης χωρίζεται στὴν εἰκονιστικὴ, ἐκείνην ποὺ δημιουργεῖ ἀντίγραφα πιστὰ στὰ πρότυπά τους, καὶ τὴ φανταστικὴ, ἐκείνην ποὺ δημιουργεῖ ἀντίγραφα ἐντελῶς ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τὸ πρότυπό τους, φαινομενικὰ ὁμοιώματα, φαντάσματα. Δημιουργεῖται ἔτσι μιὰ ἱεραρχία, στὴν πρώτη θέση τῆς ὁποίας εἶναι τὸ πρωτότυπο, μετὰ τὸ ἀντίγραφο-εἰκόνα καὶ τελευταῖο τὸ ἀντίγραφο-εἰδωλο. Ὁ σοφιστὴς εἶναι εἰδωλοποιός, δημιουργὸς φαντασμάτων· περνάει γιὰ ἀληθινὰ πράγματα ποὺ φαίνονται ὡς τέτοια ἀλλὰ δὲν εἶναι.

Στὸν *Σοφιστή*²¹ ἐπίσης, ὁ Σωκράτης ζητεῖ ἀπὸ τὸν Ἑλεάτη Ξένο νὰ τοῦ ὀρίσει τὰ τρία εἶδη τῶν ἀνθρώπων: σοφιστής, πολιτικός, φιλόσοφος. Ἡ κατάταξη ἔχει γίνει κατὰ αὐξουσα κλίμακα, ἀπὸ τὸ ὁμοίωμα, στὴν εἰκόνα κι ἀπ' αὐτὴν στὸ πρωτότυπο, στὸ πρόσωπο τοῦ φιλοσόφου, ποὺ μόνος ἔχει ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ ψευδαισθητικὰ ὑποκατάστατα τοῦ γήινου κόσμου καὶ ἔχει «δεῖ» τὶς νοητὲς μορφές. Ἡ κυριαρχία τοῦ λόγου, προσωποποιημένη στὸν φιλόσοφο, ἀποσπᾶται ἀργότερα, στὴν *Πολιτεία*, ἀπὸ τὸ κλειστὸ ἐσωτερικὸ περιβάλλον τῆς φιλοσοφίας, γιὰ νὰ ἀποκτήσει καὶ διάσταση πολιτικὴ. Στὸν *Γοργία*, ἡ σύνδεση τῆς ρητορικῆς μὲ τὴν τυραννία γίνεται ἀπὸ τὸν Πῶλο, ὁ ὁποῖος ρωτάει, στὴν προσπάθειά του νὰ

20. Πβ. J.-P. VERNANT-M. DÉTIENNE, *Μῆτις. Ἡ πολύτροπη νόηση στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα*, (μτφρ. Ἰωάννας Παπαδοπούλου), Ἀθήνα, Δαίδαλος-Ι. Ζαχαρόπουλος, 1993.

21. 217 a.

ὑποστηρίζει τὴ δύναμη τῆς ρητορικῆς (οἱ ρήτορες) οὐχ, ὥσπερ οἱ τύραννοι, ἀποκτινύουσι τε ὃν ἂν βούλωνται, καὶ ἀφαιροῦνται χρήματα καὶ ἐκβάλλουσιν ἐκ τῶν πόλεων ὃν ἂν δοκῇ αὐτοῖς²²; Ὁ Σωκράτης ἀρπάζει τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ κατευθύνει τὴ συζήτηση στὸ πεδίο ποὺ τὸν ἐνδιαφέρει, ἓνα ἀπὸ τὰ ἀγαπημένα τοῦ Πλάτωνα. Ὅπως εἶπαμε ἤδη, ὁ Πλάτων θεωρεῖ τὴν ἐπιδίωξη τοῦ ἀγαθοῦ ὡς τὴν ὑψιστὴ ἀνθρώπινη ἐπιδίωξη, αὐτὴν ποὺ ὀρίζει τὴν ἠθικὴ πράξη, ἀντίθετα μὲ τοὺς σοφιστὲς ποὺ μὲ εὐκολία ἀντικαθιστοῦν τὸ ἀγαθὸ μὲ τὸ ὠφέλιμο ἢ τὸ εὐχάριστο. Ὁ Σωκράτης, λοιπόν, στὸν *Γοργία*²³ ὑποστηρίζει γιὰ τὸν Ἀρχέλαο τῆς Μακεδονίας (ἡ γενικὴ του θέση ἀποδεικνύεται καὶ μὲ αὐτὸ τὸ παράδειγμα) ὅτι δὲν τοῦ ἀρκεῖ ἡ δύναμη καὶ ἡ ἐξουσία γιὰ νὰ εἶναι εὐτυχισμένος: τὸν μὲν γὰρ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ γυναῖκα εὐδαίμονα εἶναί φημι, τὸν δὲ ἄδικον καὶ πονηρὸν ἄθλιον. Οἱ δυὸ ὅροι, ἀγαθότητα καὶ εὐδαιμονία, ἀποτελοῦν γιὰ τὸν Πλάτωνα ταυτολογία.

Ὁ φιλόσοφος καὶ ὁ σοφιστὴς καὶ ὁ πολιτικός. Ὑπάρχει γιὰ τὸν Πλάτωνα ἓνα κοινὸ σημεῖο ἀνάμεσα στὴ διαστροφή τῆς φιλοσοφίας, τὴν ὁποία ἀντιπροσωπεύει ἡ σοφιστικὴ, καὶ τὴ διαστροφή τῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποία ἀντιπροσωπεύει ἡ τυραννία: ἀποτελοῦν καὶ οἱ δυὸ τὴ θεμελιώδη πλευρὰ τοῦ κακοῦ, ἀφοῦ καὶ οἱ δυὸ συνδέονται μὲ τὸ μὴ-ἀληθές. Ὅπως ὁ σοφιστὴς διαστρέφει τὴ φιλοσοφία, ἔτσι καὶ ὁ τύραννος ἀποτελεῖ στρέβλωση τοῦ πολιτικοῦ. Πρόκειται γιὰ στρέβλωση τοῦ ταύτου, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Ricœur, ἐρμηνεύοντας τὸν Πλάτωνα. Ὁ τύραννος ἐμφανίζεται ὡς τὸ ἕτερον τοῦ πολιτικοῦ καὶ ὁ σοφιστὴς εἶναι τὸ ἕτερον τοῦ φιλοσόφου, καὶ τοῦ κατεξοχὴν φιλοσόφου, τοῦ Σωκράτη, ὁ ὁποῖος διατυπώνει τὸ ἐξῆς παράδοξο: καλύτερα νὰ ὑπομένεις τὴν ἀδικία παρὰ νὰ τὴν διαπράττεις, καταγγέλοντας ἔτσι τὴν ἐσωτερικὴ ἀντίφαση τῆς σοφιστικῆς, πού, κατ' ἐπέκταση, ταυτίζεται μὲ τὴν τυραννία. Διασκευάζοντας μία ἔκφραση τοῦ *Ψυχοπαίδη*²⁴, θὰ λέγαμε ὅτι ὁ Πλάτων ταυτίζει τὸ κατεξοχὴν φιλοσοφικὸ κακὸ (τὸ φιλοσοφικῶς ἡμαρτημένον), τὸν σοφιστὴ, μὲ τὸ κατεξοχὴν πολιτικὸ κακὸ (τὸ πολιτικῶς ἡμαρτημένον), τὸν τύραννο. Κοινὸς τους τόπος εἶναι ἡ παραποίηση τοῦ λόγου καὶ ἐναντίον τους ὁ Πλάτων ὑψώνει τὴν ἄμυνα τῆς διαλεκτικῆς.

Καὶ περνοῦμε στὸ δεύτερο μέρος τῆς ἀνάλυσης. Στὴν αὐστηρὴ ἱεραρχία ποὺ καθιερώνει ὁ *Γοργίας*, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἀληθεῖς τέχνες καὶ εἰδῶλα διατάσσονται σὲ συμπληρωματικὰ ἢ ἀντιθετικὰ μεταξὺ τους τετράγωνα, συγκρατεῖται ἡ φιλοσοφία. Ὁλόκληρη ἡ πλατωνικὴ φιλοσοφία

22. 466 c.

23. 470 e.

24. Ὁ φιλόσοφος, ὁ πολιτικός καὶ ὁ τύραννος. *Γιὰ τὴν πολιτικὴ σκέψη τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη*, Ἀθήνα, Πόλις, 1999, σ. 15.

θεμελιώνει την όντολογική, γνωσιολογική και κανονιστική άνωτερότητα του άναλλοίωτου και αιώνιου νοητού έναντι του άσταθοῦς και άμφίλογου αίσθητου. Όπως τὸ διατυπώνει ὁ Deleuze²⁵, κεντρικὸ ζητούμενο τοῦ Πλατωνισμοῦ καὶ σκοπὸς τῶν διαιρέσεων εἶναι ἡ ἐπιλογὴ ἀνάμεσα σὲ καθαρὸ καὶ ἀκάθαρτο, αὐθεντικὸ καὶ μὴ αὐθεντικὸ: «Νὰ ἐπιλέξεις τὸν ἀληθινὸ διεκδικητὴ ἀπὸ τὸν πλαστὸ: αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσία καὶ τῶν πλατωνικῶν ἱεραρχήσεων». Βασισμένοι σὲ αὐτὴν τὴν πρόταση, ἀπὸ τὴ μία, ἀλλὰ καί, κατὰ ἓνα μέρος, στὴ βοήθεια τῆς ντερριντιανῆς ἀποδομιστικῆς ἀνάλυσης, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνα ἀναπτύσσεται ἐν τέλει στοὺς κόλπους μιᾶς στενὰ οἰκογενειακῆς/μεταφυσικῆς στιγμῆς, ἡ ὁποία στὸ γλωσσικὸ πεδίο προϋποθέτει δίπολα.

Ὁ πλατωνικὸς κόσμος μοιάζει νὰ εἶναι ἓνας κόσμος αὐστηρὰ διαβαθμισμένος, μὲ ἄξονα ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω, ἀπὸ τὸ ἀνώτερο στὸ κατώτερο, ἀπὸ τὸ πληρὲς στὸ λιγότερο ἢ τὴν ἔλλειψη. Καὶ οἱ ἀντιθέσεις ἐπεκτείνονται: ἀπὸ τὸ ἄπειρο στὸ περατό, ἀπὸ τὸ ἀπόλυτο στὸ σχετικὸ, ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα στὴ χρονικότητα. Κι ἀκόμα (στὸ ἐπίπεδο τῆς πρακτικῆς ἠθικῆς): ἀπὸ τὸ ἄρρεν στὸ θῆλυ, ἀπὸ τὴ νεότητα στὸ γῆρας, ἀπὸ τὸ ὠραῖο στὸ ἄσχημο, ἀπὸ τὸ οὐράνιο στὸ ὑποχθόνιο. Πρόκειται γιὰ μία μεταφυσικὴ ἱεραρχία, στὴν ὁποία οἱ ὅροι ἀνώτερο-κατώτερο παίρνουν ἐν τέλει τὴ σημασία τοῦ ἀξιολογικὰ ἀνώτερου-κατώτερου. Ὁ ἀπόλυτος, ὅμως, χωρισμὸς τῶν διαφορετικῶν ποιότητων ὑπερβαίνεται μὲ τὴ θεωρία τῆς μεθέξεως, ἡ ὁποία ριζοσπαστικοποιεῖ τὸ πλατωνικὸ ἐγγεῖρημα, καθὼς δημιουργεῖ μία δεύτερη ἱεραρχία, εἰκονολογικῶν ἀναβαθμῶν αὐτὴν τὴ φορά: τὰ ὄντα φαίνονται (ἀποκτοῦν μορφὴ) καὶ βεβαιώνονται ἐπειδὴ μετέχουν καὶ στὸν βαθμὸ ποὺ μετέχουν στὴν ὄντως ὕπαρξη, σὲ Ἰδέες-οὐσίες τους. Ἀφενός, ὑπάρχει ἡ μιὰ ἀναλλοίωτη (όντολογικὰ αὐτόνομη καί, ἄρα, ἀνώτερη) οὐσία, ἡ ὁποία παρέχεται πρὸς μέθεξιν, καί, ἀφετέρου, τὸ πλῆθος τῶν μμημάτων, ποὺ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μέθεξης. Αὐτὴ ἡ δεύτερη ἱεράρχηση, ἀξιολογικῆς τάξης ἐπίσης, κατατάσσει τὰ ὄντα σὲ κλίμακα ἀναλόγως τῆς ἀπόστασής τους ἀπὸ τὸ μοντέλο. Πρόκειται γιὰ ἀξιολόγηση τῆς μίμησης καί, ἄρα, γιὰ διάκριση ἀνάμεσα σὲ γνήσια μίμηση τοῦ μοντέλου καὶ σὲ πλαστή: γιὰ διάκριση, ἐν τέλει, ἀνάμεσα στὴν εἰκόνα καὶ τὸ εἶδωλο. Ἡ εὐθραυστὴ ἰσορροπία καὶ ἡ εὐτακτὴ ἀσφάλεια τῶν παραδοσιακῶν μεταφυσικῶν ἀντιθέσεων καταστρέφεται καὶ ἀποσυντονίζεται, καθὼς, πλάι στὴν τυπικὴ διάκριση νοητοῦ-αἰσθητοῦ, ἐγκαθίσταται τώρα καὶ μιὰ καινούργια: ὁ γνήσιος καὶ ὁ νόθος διεκδικητὴς τῆς πατρικῆς κληρονομιάς.

Στὸν Γοργία ἔχουμε, ὅπως εἶπαμε, δυὸ τετράδες: ρητορικὴ-μαγειρικὴ,

25. *Logique du sens*, Paris, Les Éditions de Minuit, 1969, σ. 293.

σοφιστική-κομμωτική και νομοθετική-ιατρική, δικαιοσύνη-γυμναστική. Στην πρώτη οί ψευδεῖς ἐνασχολήσεις, στη δεύτερη οί ἀληθεῖς τέχνες. Μὲ δεδομένο τὸ ἀντικειμενικὸ κριτήριον ἀποτίμησης, ποὺ γιὰ τὸν Πλάτωνα εἶναι τὸ ἀγαθὸ (ὁ πατέρας, σὰν νὰ λέμε), ψευδεῖς εἶναι οἱ ἐνασχολήσεις ποὺ χειραφετοῦνται ἀπὸ αὐτό, ἐνῶ ἀληθεῖς τέχνες εἶναι ἐκεῖνες ποὺ ὑποστηρίζουν ἀλλὰ καὶ ὑπόκεινται στὸν δομικὸ καταναγκασμὸ τὸν ὁποῖο ἀπαιτεῖ ἡ συμμόρφωση πρὸς τὶς οἰκογενειακὲς ἀρχές· ἐμφανίζουν σαφῆ σημεῖα ὁμοιότητας πρὸς τὸν πατέρα, τοῦ ὁποῖου ἡ παρουσία ἐνσωματώνεται ἔτσι στὰ ἀναπληρώματά του. Αὐτὸ ποὺ περιγράψαμε ὡς δόξαν καὶ τὸ ἀντιθέσαμε στὴν ἀλήθεια γίνεται, στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς μεταφυσικῆς ἀνάγνωσης, κεντρικὸ κριτήριον οἰκογενειακῆς ὁμοιότητας. Ἀπὸ τὴ μία, ἡ ἀναγκαιότητα τῆς παρούσας κατάστασης, οἱ προσδοκίες τῶν παρόντων συνομιλητῶν, δίπλες καὶ πτυχώσεις, πειθὼ καὶ ἐξουσία. Καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, μιὰ διαρκὲς ἐπιστροφή τοῦ τόκου στὸ «κεφαλαιῶδες» ἀγαθό. Ἀνάμεσα, λοιπόν, στὶς ἄλλες ἀντιθέσεις, ὑπάρχει αὐτὴ ἡ μία, ποὺ ἔχει διαπιστευθεῖ ὡς ἡ ἀντίθεση καὶ ποὺ εἶναι ἡ μήτρα κάθε ἄλλης. Πρόκειται γιὰ ἐκείνην ποὺ καταφάσκει ἢ, καλύτερα, παράγει τὴν οἰκογενειακὴ ὁμοιότητα: ἡ ἀντίθεση ἐντός-ἐκτός.

Ἡ ρητορική καὶ ἡ σοφιστική, ὡς μόρια τῆς κολακείας, βρίσκονται στὸ ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς. Τὸ σῶμα τῆς πόλεως συστήνεται ὡς ἴδιον μέσα σὲ χώρους ἀπὸ πρὶν προσδιορισμένους: τὴν Ἀγορὰ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Δήμου. Εἶναι τὸ ἐντός, ποὺ προστατεύει καὶ ἐπιτηρεῖ. Ὁ λόγος ὡς κοινὴ δόξα χαράζει ἀδιάκοπα τὸ ὄριο ἀνάμεσα στὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ἀθεμελίωτη δόξαν τοῦ ἐνός. Καὶ καθὼς πρῶτα καταγγέλλονται ἡ ρητορική καὶ ἡ σοφιστική, στὴ συνέχεια θεμελιώνεται ἡ φιλοσοφία, ἡ πλατωνικὴ ἀλλὰ καὶ κάθε φιλοσοφία. Θεμελιώνεται ἡ φιλοσοφία, κυρίως ἡ πλατωνικὴ, ὡς ἡγεμονεύουσα δύναμη καὶ θωράκιση ἀπέναντι στὴ σοφιστικὴ ρητορική, ἡ ὁποία περιγράφεται ὡς ἓνα κακέκτυπο τῆς φιλοσοφίας, μόνης ἱκανῆς νὰ παράγει τὴν ἀλήθεια τοῦ εἶδους μὲ σαφήνεια καὶ διαύγεια.

Ἡ σοφιστικὴ ὑπείσέρχεται, ἐπομένως, σὲ ἐκείνη τὴ μοιραῖα ρωγμὴ ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀποδόμηση τῆς σημασίας μετὰ τὸ πρωταρχικὸ «θέλει-νά-πεῖ», ὑπείσέρχεται τὴ στιγμή ποὺ ὁ πατέρας ὑποχωρεῖ καί, ἀντὶ νὰ ἀναπληρωθεῖ ἀπὸ τὸν γνήσιο ἔκγονο, τὴ διαλεκτική, δολοφονεῖται ἀπὸ τὸν ἄθλιο νόθο τόκο, τὴ ρητορική. Στὴ συμπλοκὴ τοῦ ἐντός μὲ τὸ ἐκτός, διατάσσεται ὁ προσωρινὸς χώρος τοῦ μεταξύ, ἐκεῖ ποὺ συστήνεται καὶ ἐντοπίζεται ἡ ἀπειλή. Ἡ ἀπειλὴ προέρχεται ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς πόλεως, αὐτὴ τὴν ἐπιλέγει, τὴν συντηρεῖ καὶ τὴν προβάλλει. Καθὼς μετατοπίζονται τὰ ὅρια, τὸ ἐντός μολύνεται ἀπὸ τὸ ἐκτός. Ἡ ἐνότητα τοῦ σώματος διαταράσσεται μέχρι νὰ ἀποκλειστεῖ μία κι ἔξω ὁ εἰσβολέας καὶ νὰ ἀποκατασταθεῖ τὸ μέτρο καὶ ἡ φρόνησις τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου, πράγμα πού, ὅμως, ἀποδεικνύεται τελικὰ ἀνέφικτο.

Ὑπαινιχθήκαμε ἤδη ὅτι ἡ πλατωνικὴ μέθεξις ριζοσπαστικοποιεῖ τὸ με-

ταφυσικὸ ἐγγεῖρημα τοῦ Πλάτωνα. Προσθέτουμε τώρα: καί, ὡς ἓναν βαθμό, τὸ ὑπονομεύει. Ἡ ἀνάγνωση τοῦ *Γοργία*, ἀλλὰ καὶ τοῦ πλατωνικοῦ *corpus* ἐν γένει, καταδεικνύει ὅτι, ἀφενός, τὸ λογικὸ ἐπιχείρημα τῶν πλατωνικῶν κειμένων ὑπονομεύεται ἀπὸ ποικίλες «ρητορικές» κινήσεις οἱ ὁποῖες ἐγγράφονται ὡς μὴ-ἀναγώγιμες καὶ ὅτι, ἀφετέρου, οἱ δυαδικές ἀντιθέσεις ἀκυρώνονται καθὼς οἱ δυνὸ ὅροι διασχίζουν ὁ ἓνας τὴν περιοχὴ τοῦ ἄλλου, μὲ ἀποτέλεσμα, πολλές φορές, νὰ ἐκδηλώνεται λάθρα καὶ μία ὁμωνυμία μεταξὺ τους.

Ὁ Πλάτων πασχίζει νὰ διατηρήσει τὸν τόπο τοῦ ἀγαθοῦ ἀδιαμεσολάβητο ἀπὸ τὸ κακὸ (στὴν πραγματικότητα, ἀρνεῖται νὰ ἀποδώσει στὸ κακὸ ἓνα ὄντολογικὸ/μυθικὸ θεμέλιο), δὲν ἀρνεῖται ὥστόσο πέρα γιὰ πέρα τὸ κακὸ, ποὺ ὑπάρχει πάντα ἐφόσον ὑπῆρξε μία τουλάχιστον φορά. Ἔτσι, ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνα βρίσκεται ἀντιμέτωπη μὲ τὴ δυσκολία ποὺ ἐγείρει ἡ ἴδια ἡ κανονιστικὴ τῆς διάστασις: νὰ ἐξηγήσει τὴν ἀδιάλειπτη ἐπήρεια τοῦ κακοῦ. Ὑποχρεώνεται, λοιπόν, νὰ παραδεχτεῖ, σὲ πολλά καὶ διαφορετικὰ σημεία, ὅτι τὸ ἀγαθὸν διαμεσολαβεῖται ἀπὸ τὸ κακὸ, τὸ ὁποῖο ἔτσι σχετικοποιεῖται ἢ καὶ τὸ ἀντίθετο. Ὑποχρεώνεται, μὲ ἄλλα λόγια, ὁ Πλάτων, καὶ κατ' ἐπέκταση ἡ φιλοσοφία, νὰ παραδεχτεῖ ὅτι «ἡ ἀποτυχημένη εἰκόνα τῆς μορφῆς κατασκευάζεται ἀπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ ἰδεώδους».

Z. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ-ΤΡΕΧΛΗ
(Αἴγιον)